

تحلیلی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی در مقایسه با خاورمیانه

مجتبی تویسرکانی^۱

قدرت نرم، محصول و برآیند تصویرسازی مثبت و کسب اعتبار نزد افکار عمومی جهانی است که با به کارگیری ابزارهایی چون، فرهنگ، پیشینه درخشان، آرمان و یا ارزش‌های انسانی به صورت غیر مستقیم بر منافع و یا رفتار دیگر کشورها اثر می‌گذارد. هدف از نگارش این مقاله، تعیین گستره مؤلفه‌های نرم‌افزاری قدرت جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی در مقایسه با منطقه خاورمیانه است.

نوع تحقیق این نوشتار، توصیفی-تحلیلی بوده و با طراحی مدل سنجش ماتریسی، وزن و جایگاه نسبی اعمال قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی بر اساس هجده شاخص، سنجیده و مقایسه شده است.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که جمهوری اسلامی ایران بیشترین میزان کاربرد قدرت نرم‌افزاری خود را در منطقه ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی به میزان ۵۰٫۰۹٪ داشته و خاورمیانه با ۴۹٫۹۱٪ در مکان بعدی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: قدرت نرم، آسیای مرکزی، آسیای مرکزی، قفقاز جنوبی، خاورمیانه.

^۱. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه تهران

مقدمه

قدرت از مفاهیم اصلی علم سیاست است که به معنای توانایی نفوذ برای تغییر در رفتار دیگران جهت رسیدن به نتیجه مطلوب در نظر گرفته می‌شود. یعنی قدرت به هر نحو و شیوه‌ای که اعمال شود، هدف آن به اطاعت کشیدن دیگران است. تمامی کشورها در عرصه روابط بین‌الملل در پی افزایش قدرت و نفوذ خود می‌باشند و هر اندازه کشوری بتواند قدرت خویش را افزون‌تر نماید، می‌تواند بقاء و امنیت خویش را بیشتر تضمین نموده و از سوی دیگر بیش از پیش اهداف خود را عملی نماید. در این میان، توان نظامی و اقتصادی که ممکن است بر مبنای تطمیع و یا تهدید شکل گرفته باشد، غالباً دیگران را وادار به تغییر موضع می‌کند و بنابراین یک وجه از قدرت، توانایی نظامی و اقتصادی است که قدرت سخت خوانده می‌شود. اما هم‌زمان با ورود به هزاره سوم میلادی و به دلیل تغییر ماهیت سیاست‌های بین‌المللی، منابع قدرت نیز تحول یافته و اشکال نامحسوس قدرت از اهمیت بیشتری برخوردار شده است.

تحول بستر قدرت در سیاست بین‌الملل باعث گردیده تا قدرت از خواستگاه اصلی خود تغییر مکان داده و جوامع نیز قدرتمندی را نه در گرو منابع صرفاً مادی قدرت، بلکه در توانایی تغییر رفتار دولت‌های دیگر به حساب آورند. این بعد از قدرت، چهره دوم قدرت^۱ و یا قدرت نرم^۲ خوانده می‌شود که محصول و برآیند کسب اعتبار بین‌المللی و تاثیرگذاری غیرمستقیم توأم با رضایت، بر دیگران است. قدرت نرم، توجه به اشغال فضای ذهنی شهروندان دیگر جوامع از طریق ایجاد اقناع است و هدف آن در درجه اول، افکار عمومی خارج کشور است. در قدرت نرم باید دید دنیا چگونه به ما می‌نگرد، نه اینکه ما به دنیا چگونه نگاه می‌کنیم.^۳

از آنجا که قدرت نرم با بکارگیری ابزارهایی چون فرهنگ، ایدئولوژی، آرمان و یا ارزش‌های اخلاقی به صورت غیر مستقیم بر منافع و یا رفتار دیگر کشورها و جوامع تاثیر

^۱ . The Second Face of Power

^۲ . Soft Power

^۳ . جهت مطالعه بیشتر در زمینه اصول و مبانی قدرت نرم و مطالعات موردی صورت پذیرفته در خصوص کاربرد این بعد از قدرت در سایر کشورها، رک: (کیوان حسینی، ۱۳۸۱) و

(Smith, 2007: 113-121; Oguzlu, 2007: 81-97; Nye, 2002: 545-559; Nye, 2004: 255-270; Nye, 2006: 139-148; Dueck, 2004: 197-216; Domett, 2005: 289-306).

می‌گذارد، بنابراین موفقیت در کاربرد ابعاد نرم‌افزاری قدرت از سوی دولت‌ها با توجه به شرایط و ویژگی‌های فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی خاص هر کشور و یا منطقه متفاوت می‌باشد.

قدرت نرم به آن ترتیبی که در روایت غربی این مفهوم آمده است در واقع تنها بر رویکرد جهانی و تاثیرگذاری خارجی آن تأکید دارد و از جنبه‌های داخلی و منطقه‌ای قدرت نرم‌افزاری دولت‌ها غافل مانده است. اما در قالب یک روایت بومی از مفهوم قدرت نرم می‌توان به سه سطح تحلیل خرد (داخلی)، میانی (منطقه‌ای) و کلان (بین‌المللی) جهت بررسی این مفهوم اشاره کرد.

در سطح تحلیل منطقه‌ای و نفوذ معنوی ایران در جوامع همجوار خاورمیانه‌ای و آسیای مرکزی، جمهوری اسلامی ایران از ظرفیت‌های بالایی بهره‌مند است که پیش از بازشناسی محتوای اندیشه‌ورزی و قدرت نرم‌افزاری ایران در عرصه‌های جهانی باید به تجزیه و تحلیل این بخش از قدرت نرم ایران در سطح منطقه‌ای پرداخت. بر این اساس، قدرت نرم می‌تواند به مثابه امکانی برای پایین آوردن هزینه‌های مرتبط با قدرت سخت در نظر گرفته شود که در ترکیبی با مؤلفه‌های سخت‌افزاری قدرت، اهداف عالی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را به پیش برد.

مبانی نظری: قدرت نرم

برخلاف نظریه‌پردازان سنتی و مدرن که بیشتر بر عوامل محسوس و سخت‌افزاری قدرت تأکید داشته‌اند، در نظریات پست مدرن، قدرت ماهیتی چند لایه می‌یابد و دارای مرکزیتی نیست. نظریه‌پردازان این گروه افرادی نظیر فردریک نیچه^۱، مارتین هایدگر^۲، میشل فوکو^۳ و ژان فرانسوا لیوتار^۴ هستند. در نظریات جدید پست مدرن نیز تأکید بیشتر بر اقتدار به‌جای قدرت و اعتقاد به نرم‌افزاری و فرهنگی شدن ماهیت قدرت است. این دسته از نظریه‌پردازان که تأملات نظری خود را به اقتضای توجه به خلاقیت‌ها و انگیزش‌های فردی انسان تدوین می‌کنند، سطح بازی جهانی و یا تعامل قدرت در سطح جهانی را بین فرد تا عرصه جهانی می‌دانند و معتقدند با

^۱ . Feriedrich Nietzsche

^۲ . Martin Heidegger

^۳ . Michel Foucalt

^۴ . Jean Francois Lyotard

جایگزین نمودن « منیت تدبیرساز »^۱ انسان به جای عکس‌العمل طبیعی و فرو عقلی قادر است کمیت زندگی و دستاوردهای آن را بهبود بخشد. (سیف‌زاده، ۱۳۸۴: ۲۱)

با این وجود، به‌طور مشخص، مقوله قدرت نرم اولین بار در چارچوب یک نظریه مستقل توسط جوزف نای^۲ در دهه آخر قرن بیستم در خصوص لزوم بازنگری در ماهیت و نتایج قدرت ایالات متحده مطرح شد. (Nye, 1990a; Nye, 1990b; Nye, 1991) از نظر نای (2005: 12; 2003: 60-73)، قدرت نرم هر کشور در ابتدا از سه منبع نشأت می‌گیرد: فرهنگ (بخش‌هایی که برای دیگران جذاب است)، ارزش‌های سیاسی (زمانی که منطبق با افکار عمومی داخل و خارج باشد) و سیاست خارجی (زمانی که مشروع و اخلاقی تلقی شوند).

فرهنگ، مجموعه‌ای از ارزش‌ها و رویه‌هایی است که به جامعه معنا می‌بخشد. زمانی که فرهنگ یک کشور، ارزش‌های جهان‌شمول را در بر می‌گیرد و سیاست‌ها آن، ارزش‌ها و منافعی را ارتقاء می‌بخشد که دیگران نیز در آن سهیم هستند، در این صورت به دلیل جاذبه‌آفرینی، احتمال دستیابی به نتایج مطلوب برای آن کشور فراهم می‌گردد. ارزش‌های محدود و فرهنگ‌های جزئی، کم‌تر قادر به تولید قدرت نرم هستند. بنابراین فرهنگ عام و جهانی، منبع مهمی از قدرت نرم است؛ اما همان‌گونه که جوزف نای نیز تأکید دارد، تاثیرگذاری فرهنگ به‌مثابه قدرت نرم، به بستر و زمینه‌ای که این قدرت در آن اعمال می‌شود بستگی دارد. به‌عنوان مثال، تانک منبع مهم قدرت نظامی (قدرت سخت) در باتلاق یا جنگل به حساب نمی‌آید. به همین ترتیب، ممکن است فیلم‌های آمریکایی در چین یا آمریکای لاتین جذاب باشند، اما در کشورهای خاورمیانه‌ای و مسلمان تاثیر عکس داشته باشند و قدرت نرم آمریکا را کاهش دهد. به‌طور کلی، کارایی هر نوع قدرتی به متن و زمینه موجود بستگی دارد؛ بدین معنا که چه کسانی و در کجا آن را دریافت می‌کنند. در این میان، قدرت نرم بیش از قدرت سخت به اراده تفسیر کنندگان و مخاطبین وابسته است.

سیاست‌های داخلی و خارجی دولت‌ها هم می‌تواند بر قدرت نرم تاثیر بگذارند. سیاست‌های دولت اعم از داخلی و خارجی که ریاکارانه، متکبرانه، بی‌تفاوت نسبت به نظر دیگران یا مبتنی بر رویکرد کوتاه‌نظرانه نسبت به منافع جهانی باشند، منجر به تضعیف قدرت نرم یک کشور خواهند شد. در حالی که تلاش برای ارتقاء حقوق بشر و دموکراسی عامل

^۱ . EGO

^۲ . Joseph S. Nye

مهمی در تقویت نفوذ خواهد بود. می‌توان چنین استدلال کرد ارزش‌هایی که یک دولت در رفتار داخلی خود، در نهادهای بین‌المللی و سیاست‌های خارجی مورد حمایت قرار می‌دهد، اولویت‌های دیگران را شدیداً متأثر می‌سازد.

گفته شد که نهادهای نیز می‌توانند قدرت نرم یک کشور را تقویت کنند. برای مثال، بریتانیا در قرن نوزدهم و آمریکا در نیمه قرن بیستم با ایجاد ساختار قواعد و نهادهای بین‌المللی هماهنگ با ماهیت لیبرال و دموکراتیک نظام‌های اقتصادی بریتانیایی (تجارت آزاد و استاندارد طلایی) و آمریکایی (صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی، سازمان تجارت جهانی و سازمان ملل) توانستند ارزش‌های خود را ترویج نمایند. ارتباط‌های فردی، مجرای مهم دیگری برای اعمال قدرت نرم هستند. سفر جهانگردان و تاجران، چنین ارتباط‌هایی را تسهیل می‌کنند. مهاجران هم یک عامل مهم قدرت نرم محسوب می‌شوند. منابع قدرت نرم در واقع متنوع و متکثر بوده که بسته به شرایط و زمینه‌های کشور به‌کار گیرنده و نیز مخاطبین آن مورد استفاده قرار می‌گیرند.

مبانی و مؤلفه‌های قدرت نرم ایران در آسیای مرکزی

ایران به‌عنوان کشوری با تاریخ و تمدن سه هزار ساله، دارای گستره سیاسی و فرهنگی وسیعی می‌باشد که از آن جمله می‌توان به محدوده جغرافیایی دریای خزر و کشورهای واقع در آسیای مرکزی و قفقاز اشاره کرد. بنابراین اکنون که این منطقه به عرصه رقابت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی قدرت‌های بزرگ جهانی و منطقه‌ای تبدیل شده است، جمهوری اسلامی ایران نیز به‌عنوان مهم‌ترین قدرت منطقه‌ای، یکی از بازیگران کلیدی حاضر در بازی بزرگ جدید محسوب می‌شود که از بسترهای مناسبی نیز در رابطه با کشورهای منطقه برخوردار است.

در ابتدای دهه ۱۹۹۰ میلادی زمانی که کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی مستقل شدند، سیاست امنیتی و خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز به نسبت سال‌های پس از انقلاب نوامبر ۱۹۷۹ (بهمن ۱۳۵۷) تغییر نمود و در این وضعیت، ایران به‌مانند سایر بازیگران بین‌المللی شاهد آن بود که فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی خلایی در قسمت جنوبی شوروی سابق ایجاد نموده که ناگزیر توسط برخی ایدئولوگ‌ها و قدرت‌های خارجی پر می‌شد؛ در بدترین حالت ایالات متحده و هم‌پیمانان آن ترکیه و اسرائیل، دست به‌کار می‌شدند و مرزهای شمالی

ایران را احاطه می‌کردند و انزوای جمهوری اسلامی تکمیل می‌گردید. از سوی دیگر اگر همه چیز به خوبی پیش می‌رفت، جمعیت‌های مسلمان ریشه‌های فرهنگی و مذهبی خود را دوباره پیدا می‌نمودند، دولت‌های اسلامی بر سر کار می‌آمدند و بستری راحت از کشورهای کوچک و دوست ایران فراهم می‌کردند. (Atai, 1998؛ Menashri, 1998: 78) در هر صورت، ایجاد هشت کشور جدید در مرزهای شمالی ایران تأثیر محسوسی بر جغرافیای استراتژیک ایران داشت. بر این اساس، ایران به عوض آنکه خود را یکی از کشورهای غیر عرب در قسمت شمالی خاورمیانه تحت تسلط اعراب بداند، به‌مانند ترکیه خود را مرکز ثقل یک خاورمیانه گسترده‌تر می‌دید که شامل مردمان غیر عرب آسیای مرکزی و جنوب قفقاز می‌گردید. (هرتزیگ، ۱۳۸۲: ۲۴۰)

ایران به دلیل مجاورت مذهب، روابط فرهنگی و در مواردی اشتراکات قومی پیوندی ناگسستنی با آسیای مرکزی و قفقاز دارد. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی ایران در راستای ایجاد روابط استراتژیک بیشتر بر منافع اقتصادی تمرکز داشته است. از طرفی ایران کوتاه‌ترین مسیر غیر روسی برای انتقال نفت و گاز منطقه آسیای مرکزی به بازارهای خارجی می‌باشد و امید دارد که به مسیر انتقال منابع این منطقه تبدیل شود. به‌علاوه، در کنار روسیه، جمهوری آذربایجان، قزاقستان و ترکمنستان، ایران نیز یکی از دولت‌های ساحلی دریای خزر بوده و ادعاهایی به‌حق در رابطه با انرژی بستر این دریا دارد. همچنین با توجه به روابط خصومت‌آمیز با ایالات متحده یکی از اهداف اولیه ایران توسعه مناسبات اقتصادی و سیاسی با دیگر دولت‌ها و به‌ویژه دولت‌های همسایه می‌باشد.

بر این اساس همان‌گونه که پیشتر نیز گفته شد علی‌رغم برخی اقدامات اولیه ایران در ابتدای دهه ۹۰ در جهت پیشبرد اهداف ایدئولوژیک در منطقه آسیای مرکزی و جنوب قفقاز، تا حد زیادی حمایت خود را از این دیدگاه‌ها برداشته و به‌جای آن بر توسعه اقتصادی تمرکز کرده است. (اولگا، ۱۳۸۲: ۲۹۹-۲۹۷) اولین اقدام جدی ایران در خصوص توسعه همکاری‌های منطقه‌ای با کشورهای حوزه آسیای مرکزی به‌عنوان یکی از اهداف کلیدی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تشویق جمهوری‌های آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی به حضور در سازمان همکاری اقتصادی (اگو)^۱ است.

استقلال جمهوری‌های آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی در واقع فضای مناسبی را به‌لحاظ امنیتی در مرزهای شمالی فراهم آورد و پس از سالیان طولانی، ایران از مرزهای

^۱ . Economic Cooperation Organization (ECO)

شمالی خود احساس امنیت نمود؛ ویژگی‌های خاص اقتصادی منطقه ظرفیت بالای همکاری اقتصادی با ایران را فراهم ساخت و تحولات منطقه از نظر راهبردی فرصت‌های جدیدی را برای جمهوری اسلامی ایران در سطوح منطقه‌ای و جهانی به وجود آورد. عوامل فوق موجب شد تا ایران شکل‌گیری وضعیت جدید در آسیای مرکزی را فرصت ارزشمندی برای منافع ملی خود بداند و از لحاظ راهبردی، دفاع از استقلال، حاکمیت و تمامیت ارضی این کشورها را از اهداف اصلی خود در منطقه محسوب نماید. از این رو لازم بود تا جمهوری اسلامی ایران در مسیر باثبات‌سازی منطقه که پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی دچار ناامنی و بی‌ثباتی شده بود، تلاش نماید. بر این اساس از ابتدای فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و استقلال جمهوری‌های تازه تاسیس منطقه آسیای مرکزی و قفقاز، ایران اسلامی برای باثبات‌سازی منطقه اقدامات زیر را طراحی و پی‌گیری نموده است. (معیری، ۱۳۸۳: ۷-۱۲)

- شناسایی سریع کشورهای تازه استقلال یافته و برقراری روابط سیاسی و دیپلماتیک با آنان در بالاترین سطح؛

- اقدام به برقراری و گسترش همکاری‌های اقتصادی با کشورهای این منطقه؛

- ایفای نقش سازنده و میانجی‌گری در بحران‌های موجود منطقه؛

- پیشبرد سیاست عمل‌گرایانه و پرهیز از رقابت‌های ناخواسته با دیگر کشورهای علاقمند به گسترش همکاری با آسیای مرکزی و قفقاز؛

- مساعدت به کشورهای تازه استقلال یافته جهت عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی؛

- گسترش همکاری‌های امنیتی با کشورهای منطقه در زمینه‌های مبارزه با تروریسم، مبارزه با مواد مخدر و جنایات سازمان یافته.

بنابراین، سیاست جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی، قفقاز جنوبی و حوزه دریای خزر بر حسب گفته مقامات ایرانی مسئول در این حوزه (صفری، ۱۳۸۳: ۷۴۲-۷۶۵) بر همکاری‌های همه‌جانبه، اعتمادسازی، صلح پایدار، بهره‌برداری عادلانه از منابع طبیعی و تبدیل این منطقه به منطقه‌ای باثبات استوار است. ایران همچنین اعتقاد دارد که مردم این کشورها باید به اقتصادی شکوفا، رشد و توسعه و رفاه همه‌جانبه نائل شوند و این امر مگر با افزایش همکاری‌های منطقه‌ای و ارتقای فضای اعتماد و تضمین صلح و امنیت پایدار میسر نمی‌شود. در این راستا توجه به الگوی روابط قدرت‌های بزرگ در آسیای مرکزی و قفقاز،

تشخیص اهداف و بررسی نقش و جایگاه دیگر بازیگران دخیل در فرآیند بازی بزرگ جدید و نیز تعیین اولویت‌های سیاست خارجی ایران در منطقه آسیای مرکزی و پیرامون دریای خزر از راهبردهای اساسی دستگاه دیپلماسی کشورمان خواهد بود.

به نظر می‌رسد اولویت سیاسی ایران در خصوص آسیای مرکزی و قفقاز، پاسداری از امنیت این منطقه و بیشتر از هر چیز تمامیت ارضی جمهوری‌های آن می‌باشد و همین امر سرمنشاء تلاش‌های ایران برای میانجی‌گری‌های داخلی در آسیای مرکزی است. نتیجه آنکه پی‌گیری سیاست امنیت بخشی ایران، کشور را به سمت تأکید مصونیت و حرمت مرزها در منطقه پیش می‌برد. توافق این کشور با ترکمنستان در مورد تغییرناپذیری مرزهای دو کشور، روشن کننده این موضوع است. با توجه به چنین پیشرفت‌های سیاسی و اقتصادی در روابط میان ایران و کشورهای منطقه آسیای مرکزی، بسیاری از کارشناسان مستقل (هانتر، ۱۳۸۲: ۲۵۱-۲۷۲) را بر آن داشته تا گزارش عملکرد ایران در آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی را نسبتاً خوب برآورد کنند. بر همین اساس است که در سطح تحلیل منطقه‌ای و گستره قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی و قفقاز، کشور ما از توانایی‌ها و ظرفیت‌های بالا و به مراتب بهتری نسبت به رقبای خود بهره‌مند است. وجود امتیازاتی چون هم‌آیینی و هم‌کیشی؛ قرابت جغرافیایی؛ اشتراکات فرهنگی- تاریخی؛ اشتراکات زبانی و قومی با برخی از اقوام و حضور ایرانیان مقیم که ایران را به آسیای مرکزی پیوند داده است، بسترهای مناسبی را جهت اعمال و تاثیرگذاری قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در این منطقه فراهم نموده است.

فرهنگ ایرانی در مناطق آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی همواره غالب بوده است و نباید تردید کرد که اگر بخواهیم مناطق مختلف جهان را از حیث تأثیرپذیری از فرهنگ ایرانی دسته‌بندی کنیم، آسیای مرکزی و قفقاز در رأس آن مناطق قرار خواهند داشت. بر این اساس، تأکید بر مشترکات می‌تواند در توسعه همگرایی بیشتر فرهنگی میان ایران با کشورهای آسیای مرکزی تأثیر به‌سزایی داشته باشد؛ به‌ویژه آنکه بازیابی هویت گذشته، جزء برنامه‌های بلند مدت هر یک از این کشورها قرار دارد و تلاش جهت شناساندن گذشته‌های روشن بر پایه مؤلفه‌های هویتی آنان، راه نزدیکی برای رسیدن به همگرایی بیشتر فرهنگی است. همگرایی فرهنگی با آسیای مرکزی و قفقاز می‌تواند موازنه‌های مثبتی را به سود ایران در مجامع بین‌المللی رقم زند و این جمهوری‌ها را بیش از پیش در مدار سیاست خارجی

جمهوری اسلامی ایران قرار دهد. (ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۶) از این رو، همگرایی فرهنگی و تأکید بر مطالعات متقابل میان فرهنگی و تمدنی ایران با جمهوری‌های آسیای مرکزی به‌عنوان پیش شرط لازم برای همگرایی فرهنگی، برآورنده منافع سیاسی ایران در قبال اتخاذ رویکردی فرهنگی است.

این درحالی است که مردم و دولت‌ها در آسیای مرکزی و قفقاز نسبت به گسترش روابط فرهنگی با ایران حساسیت خاصی از خود نشان نمی‌دهند. بنابراین باید ضمن اجتناب از ملی‌گرایی فارسی به‌منظور جلوگیری از برانگیخته شدن احساسات ملی‌گرایانه ضد ایرانی در آسیای مرکزی و تحریک رقبا، به‌گونه‌ای ظریف و هوشمندانه اقدام به تقویت قدرت ایران از طریق اقدامات نرم‌افزاری در جمهوری‌های آسیای مرکزی و قفقاز نمود. همچنین باید به خاطر داشت که بازیگران بازی بزرگ جدید در طول جنگ سرد جدید، جهت پیشبرد اهداف خویش در آسیای مرکزی تنها بر قدرت سخت و قابلیت‌های نظامی و اقتصادی خود تکیه نکرده‌اند بلکه تلاش مضاعفی را در راستای جذب ملت‌ها و قومیت‌های منطقه از طریق اعمال قدرت نرم و دیپلماسی عمومی به نمایش گذاشته‌اند. انقلاب‌های رنگی در اوراسیا نشانه‌ای بارز از کاربرد قدرت نرم جهت کاهش هزینه‌های ناشی از قدرت سخت از سوی غرب در منطقه می‌باشد.

ابزارها و راه‌کارهای عملی قدرت نرم

برخی از ابزارها و راه‌کارهای عملی قدرت نرم کشورها را می‌توان این‌گونه برشمرد:

- ۱) همگرایی و پیوندهای فرهنگی، مذهبی، قومی و زبانی با سایر کشورها؛
- ۲) ایجاد نمایندگی‌های سیاسی، کنسولی و به‌ویژه فرهنگی در دیگر کشورهای جهان؛
- ۳) تشکیل انجمن‌های دوستی و برگزاری هفته‌های فرهنگی در کشورهای مختلف جهت شناساندن ظرفیت‌های فرهنگی کشور و ایجاد تعامل با افکار عمومی در خارج؛
- ۴) سفرهای خارجی مسئولین سیاسی و فرهنگی کشور به اقصی نقاط جهان؛
- ۵) انتشار و توزیع روزنامه و ایجاد کانال‌های خبری - رسانه‌ای به زبان‌های مختلف؛
- ۶) برنامه‌های تبادل استاد و دانشجو و همکاری‌های علمی؛

۷) پذیرش مهاجرین و تشویق به مسافرت‌های خارج از کشور جهت انتقال فرهنگ داخل به خارج؛

۸) پذیرش توریست؛

۹) ایجاد و تقویت موسسات ایران‌شناسی و زبان‌شناسی؛

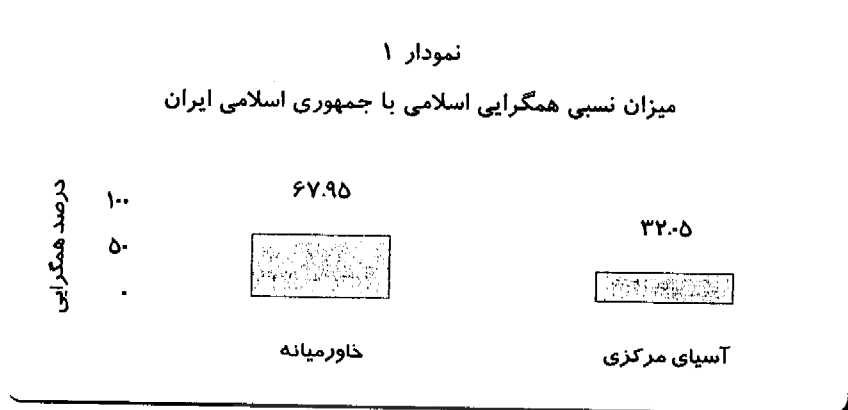
۱۰) تشویق به آموزش زبان‌های دیگر در دانشگاه‌ها و موسسات آموزشی جهت تعامل با دنیای خارج.

مقایسه میزان قدرت نرم ایران در خاورمیانه و آسیای مرکزی

امروزه قوانین اساسی تمامی کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی به اصل تفکیک دین از سیاست احترام می‌گذارند. با این حال، اسلام به‌عنوان دین اکثریت جمعیت آسیای مرکزی در سراسر منطقه و به‌ویژه در آسیای مرکزی تا حد یک ایدئولوژی دولتی صعود نموده است. (آکیتز، ۱۳۸۳: ۱۲۲-۱۲۱) در این میان، جمهوری اسلامی ایران با داشتن بیش از هفتاد و پنج میلیون نفر مسلمان (۹۸٪) که از این میزان ۸۹ درصد شیعه و ۹ درصد سنی می‌باشند، یکی از کشورهای بزرگ، پرجمعیت و تاثیرگذار اسلامی است. در این میان، منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه با حضور ۱۵ کشور بیشترین قرابت مذهبی را با جمهوری اسلامی ایران دارا است. دسته‌بندی اطلاعات مربوط به تعداد مسلمانان کشورهای مختلف در دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی و نیز درصد مسلمانان از کل جمعیت هر یک از این کشورها که از طریق سایت‌های اینترنتی و پایگاه داده‌های مراکز مطالعاتی منطقه‌ای و جهانی گردآوری شده است، تعداد مسلمانان خاورمیانه را ۲۵۷،۲۲۵،۵۰۰ نفر و مسلمانان منطقه آسیای مرکزی را ۱۱۰،۴۸۳،۶۰۰ نفر نشان می‌دهد. (Islamic Web, 2007; Muslim Population, 2007)

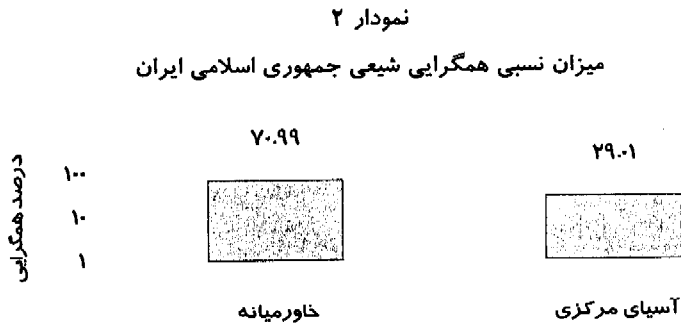
حال با توجه به کل جمعیت هر منطقه، درصد مطلق مسلمانان در خاورمیانه ۹۲،۹۶٪ و در آسیای مرکزی ۴۳،۸۴٪ می‌باشد. مجموع مقادیر مطلق مسلمانان ساکن در دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی از کل جمعیت هر منطقه، ۱۳۶،۸٪ است. بنابراین مقادیر نسبی مسلمانان در خاورمیانه که بر مبنای «عدد صد» محاسبه گردیده، ۶۷،۹۵٪ و برای آسیای مرکزی ۳۲،۰۵٪ می‌باشد.

نمودار ۱ نشان دهنده میزان نسبی مسلمانان هر منطقه است.

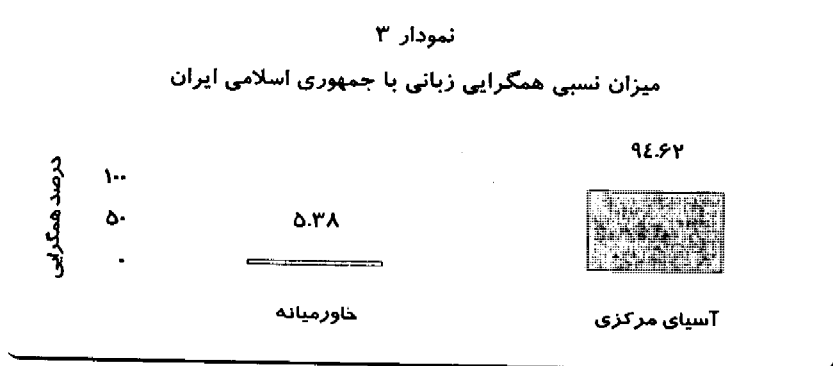
همچنین ایران مهد تشیع است. شیعیان حدود ۱۶ درصد از کل جمعیت مسلمانان جهان را تشکیل می‌دهند. گردآوری اطلاعات پراکنده موجود از جمعیت شیعه هر یک از کشورها تعداد شیعیان را در خاورمیانه ۵۲,۴۰۰,۰۰۰ نفر و در آسیای مرکزی ۱۹,۵۰۰,۰۰۰ نفر نشان می‌دهد. (Islamic Web, 2007; Aalulbayt Global, 2008; Nation Master, 2007)

حال با توجه به جمعیت کل هر منطقه، درصد مطلق شیعیان در خاورمیانه ۱۸,۹۴٪ و در آسیای مرکزی ۷,۷۴٪ می‌باشد. مجموع مقادیر مطلق مسلمانان ساکن در دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی از کل جمعیت هر منطقه ۲۶,۶۸٪ است. بنابراین مقادیر نسبی مسلمانان در خاورمیانه که بر مبنای «عدد صد» محاسبه گردیده ۷۰,۹۹٪ و برای آسیای مرکزی ۲۹,۰۱٪ می‌باشد که در نمودار ۲ نشان داده شده است.

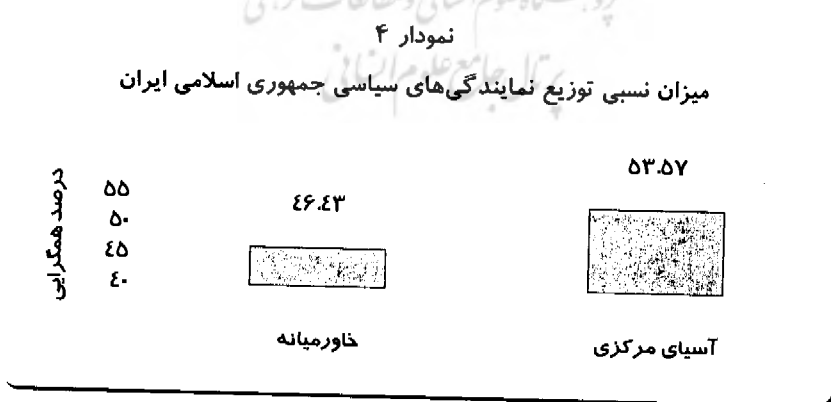
علاوه بر اسلام و مذهب تشیع، زبان فارسی نیز با اینکه یکی از ارکان اصلی هویت ایرانی است و بعد از انقلاب مشروطه به عنوان زبان ملی ایران تبلیغ و شناخته شده است، هویتی بسیار فراتر از فلات ایران دارد. زبان فارسی و دورنمای تاریخی و گسترش آن را در خارج از مرزهای ایران و در سرزمین‌هایی چون شبه جزیره بالکان، شبه قاره هند، اسپانیا، ارمنستان، و آسیای مرکزی می‌توان بازاندیشی کرد. هم‌اکنون زبان فارسی، زبان رسمی کشور ایران و تاجیکستان و یکی از زبان‌های رسمی کشور افغانستان است. با وجود اینکه زبان فارسی در حال حاضر زبان رسمی پاکستان نیست اما قبل از استعمار انگلیس، زبان رسمی و فرهنگی شبه قاره هند در زمان امپراطوری مغول بوده است. همچنین به این علت که ایران و افغانستان مهاجران فراوانی داشته‌اند که در کشورهای گوناگون پراکنده شده‌اند، این زبان را از لس‌آنجلس گرفته تا توکیو می‌توان شنید. در مجموع، زبان فارسی در کشورهای خاورمیانه ۲۰۲۰۰ هزار و در آسیای مرکزی ۳۵ میلیون نفر سخنور دارد. (Learn Persian, 2007; Schams, 2006, Lazard, 1975: 595-632)

درصد مطلق جمعیت فارسی‌زبانان در خاورمیانه ۷۹٪ و در آسیای مرکزی ۱۳،۸۹٪ می‌باشد. بنابراین مجموع مقادیر مطلق فارسی‌زبانان دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی از کل جمعیت این دو منطقه، ۱۴،۶۸٪ است. از این رو درصد نسبی فارسی‌زبانان در خاورمیانه ۵،۳۸٪ و در آسیای مرکزی ۹۴،۶۲٪ بوده که در نمودار ۳ نشان داده شده است.

نمایندگی‌های سیاسی و فرهنگی

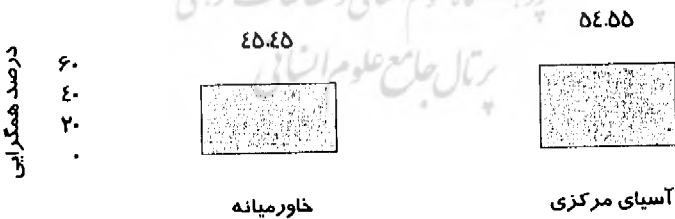
جمهوری اسلامی ایران از میان پانزده کشور واقع در خاورمیانه، با سیزده کشور به تبادل سفیر پرداخته و نیز داری دفتر حافظ منافع در مصر است. کشورهای آسیای مرکزی نیز همگی با جمهوری اسلامی ایران دارای روابط سیاسی بوده و هر ده کشور این منطقه در ایران دارای سفارت‌خانه می‌باشند (وزارت امور خارجه، ۱۳۸۷). بر این اساس، جمهوری اسلامی ایران با ۸۶٫۶۷٪ از دولت‌های خاورمیانه و ۱۰۰٪ کشورهای آسیای مرکزی دارای روابط سیاسی در سطح سفیر می‌باشد. مقادیر نسبی مربوط به گستردگی سفارت‌خانه‌های جمهوری اسلامی ایران در سطح دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی طی نمودار ۴ آمده است.

همچنین جمهوری اسلامی ایران دارای یازده نمایندگی فرهنگی در نه کشور خاورمیانه است که وظیفه مهم ارتباط با افکار عمومی و نخبگان جوامع و انتقال ارزش‌های اسلامی- ملی را برعهده دارند. قرقیزستان و گرجستان نیز تنها جمهوری‌های آسیای مرکزی هستند که ایران تاکنون در آنها نمایندگی فرهنگی دایر نموده است. (سازمان فرهنگ، ۱۳۸۷) محاسبه درصد مطلق پراکندگی نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی، با در نظر گرفتن دو شاخص تعیین شده است: الف) تعداد کشورهای هر منطقه که در آنها رایزنی فرهنگی وجود دارد. ب) تعداد این‌گونه نمایندگی‌ها در هر منطقه (بعضاً در برخی کشورها بیش از یک نمایندگی وجود دارد) میانگین مقادیر به‌دست آمده از این دو شاخص، پراکندگی نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در دو منطقه ژئوپلیتیکی مذکور را تشکیل می‌دهد. مقادیر نسبی توزیع نمایندگی‌های فرهنگی ایران در خاورمیانه و آسیای مرکزی نیز همان است که در نمودار ۵ مشخص شده است. (مقادیر مطلق مربوط به این بخش همچون سایر بخش‌ها، همراه با خلاصه‌ای از وضعیت هر یک از منابع و ابزارهای قدرت نرم ایران به تفکیک هر یک از مناطق ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی طی جدول ۱ آمده است).

نمودار ۵

میزان نسبی توزیع نمایندگی‌های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

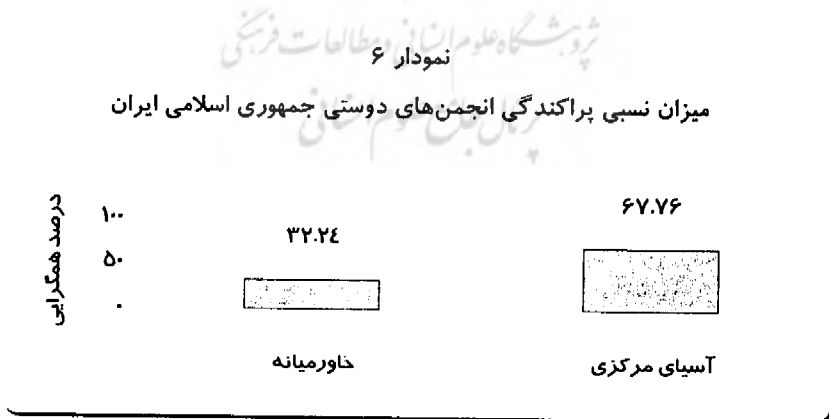

انجمن‌های دوستی و برگزاری هفته‌های فرهنگی

سازمان‌های بین‌المللی غیر دولتی در حال حاضر، ساختارهای توانمندی در روند تعاملی جامعه جهانی بوده و می‌توانند به‌عنوان پیک فرهنگی مناسبی در راستای حضور

ملت‌ها در جهان کنونی و مشارکت در امور گوناگون چه در سطح ملی چه در سطح فراملی در نظر گرفته شوند. انجمن‌های دوستی میان ملت‌ها همچنین می‌توانند به‌عنوان مشاوران ارزشمندی برای نهادهای دولتی و سایر سازمان‌های غیر دولتی و بین‌المللی مطرح باشند و از توانایی و ظرفیت مناسبی در جهت گسترش پیوندهای علمی، فرهنگی، توسعه روابط دوستانه میان جوامع مختلف و تحکیم صلح و دوستی ملی و جهانی برخوردار شوند و بنابراین به نحو فزاینده‌ای در حال افزایش و توسعه کمی و کیفی هستند. هدف انجمن‌های دوستی به‌طور کلی عبارتند از تحکیم و گسترش روابط دوستانه و برادری بین مردم دو کشور و نیز پیشبرد اهداف مشترک دو ملت در زمینه‌های فرهنگی، علمی، فنی، ادبی، هنری، اجتماعی که بدین لحاظ یکی از منابع مهم قدرت نرم برای کشورها محسوب می‌شوند.

تعداد انجمن‌های دوستی تاسیس و ثبت شده در مرکز هماهنگی انجمن‌های دوستی میان جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها ۴۵ مورد است. از این میزان، ۵ انجمن در کشورهای خاورمیانه و ۷ انجمن در جمهوری‌های آسیای مرکزی تشکیل شده است.^۱ با محاسبه مقادیر مطلق مربوط به تشکیل انجمن‌های دوستی ایران در کشورهای مختلف مناطق ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی، درصد نسبی فراگیری تاسیس انجمن‌های دوستی به شرحی است که در نمودار ۶ آمده است.

^۱ استعلام از مرکز هماهنگی انجمن‌های دوستی ایران واقع در وزارت امور خارجه.

در همین راستا، جمهوری اسلامی ایران در ۲۶ کشور جهان اقدام به برگزاری هفته فرهنگی ایران جهت شناساندن ظرفیت‌های فرهنگی کشور و تعمیق روابط میان ملت ایران با افکار عمومی آن کشورها نموده است. تاکنون در ۵ کشور خاورمیانه و ۴ جمهوری آسیای مرکزی هفته فرهنگی ایران برگزار شده است.^۱ نمودار ۷ نشان دهنده مقادیر نسبی پراکندگی برگزاری هفته‌های فرهنگی ایران در کشورهای منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی است.

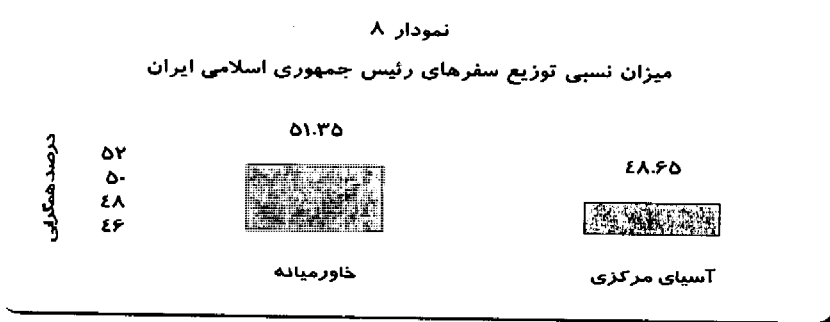
سفرهای خارجی رئیس جمهوری اسلامی ایران

از ابتدای شکل‌گیری دولت نهم تا دی‌ماه ۱۳۸۶ آقای احمدی نژاد رئیس جمهوری اسلامی ایران ۴۱ سفر خارجی داشته و به عبارت دیگر طی این مدت هر ۱۹ روز یک‌بار به یک کشور خارجی سفر نموده است. از این ۴۱ سفر، ۱۲ مورد به هفت کشور خاورمیانه و ۸ سفر به چهار جمهوری آسیای مرکزی بوده است. (تابناک، ۱۳۸۶)

محاسبه مقادیر مطلق پراکندگی سفرهای خارجی رئیس جمهوری اسلامی ایران به کشورهای مختلف به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی با در نظر گرفتن دو شاخص تعیین شده است: الف) تعداد کشورهای هر منطقه که رئیس جمهوری به آنها سفر کرده است. ب) تعداد سفرها به کشورهای هر منطقه (بعضاً بیش از یک سفر به یک کشور انجام شده است)، متوسط مقادیر به‌دست آمده از این دو شاخص، درصد مطلق توزیع سفرها به هر منطقه را

^۱ اطلاعات مربوط به این بخش از طریق پردازش اینترنتی و جستجو در سایت گوگل بر اساس اسم کشورها همراه با واژه «هفته فرهنگی ایران» به‌دست آمده است.

تشکیل می‌دهد. نمودار ۸ نشان دهنده مقادیر نسبی توزیع سفرهای رئیس جمهوری اسلامی ایران به کشورهای مختلف در دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی است.

روزنامه، سایت‌های اینترنتی و کانال‌های خبری - رسانه‌های

در جمهوری اسلامی ایران علاوه بر حدود پنجاه عنوان روزنامه‌ای که در زمینه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، خبری، فرهنگی، اقتصادی، هنری و ورزشی جهت توزیع در داخل کشور منتشر می‌شود شش روزنامه نیز به زبان‌های انگلیسی و عربی به‌منظور انعکاس اخبار و آشنایی شهروندان دیگر کشورها و یا افراد مقیم در ایران با فرهنگ و سیاست‌های داخلی و بین‌المللی ایران انتشار می‌یابد. روزنامه‌های ایران نیوز^۱، ایران دیلی^۲، تهران تایمز^۳ و کیهان انگلیسی بیشتر مخاطبان خود را در پایتخت‌های اروپایی، آمریکای شمالی و بعضاً آسیایی و آفریقایی جستجو می‌نماید. روزنامه‌های الوفاق و کیهان عربی نیز کشورهای عرب زبان خاورمیانه و آفریقا را پوشش می‌دهند. انتشار کیهان ترکی و کیهان اردو که به ترتیب از سال ۱۳۶۴ و ۱۳۷۱ شروع شده بود، در سال ۱۳۷۳ متوقف گردید. برخی از این روزنامه‌ها امکان ارسال روزانه به خارج از کشور را ندارند و مخاطبان برون مرزی آنها تنها از طریق پایگاه اینترنتی روزنامه در ارتباط هستند. برخی دیگر نیز با وجود توزیع محدود نسخه‌های چاپی خود در کشورهای دیگر، بیشترین ارتباط با خوانندگان را از طریق سایت اینترنتی مخصوص روزنامه برقرار نموده‌اند.^۴

^۱ . Iran News

^۲ . Iran Daily

^۳ . Tehran Times

^۴ . رک: سایت اینترنتی روزنامه‌های ایران نیوز، ایران دیلی، تهران تایمز، الوفاق و کیهان عربی.

در خصوص ارتباط مردم سایر کشورها با روزنامه‌های انگلیسی و عرب زبان چاپ ایران و دیگر سایت‌های خبری و اطلاع رسانی به این دو زبان، باید گفت که حدود ۲۴۳ میلیون نفر در جهان به زبان عربی صحبت می‌کنند که ۴۰،۶۲٪ از جمعیت خاورمیانه را تشکیل می‌دهند. همچنین ۲،۹۶٪ از جمعیت خاورمیانه و ۲،۷۱٪ جمعیت آسیای مرکزی انگلیسی زبان می‌باشند. (National Virtual, 2008; Nation Master, 2006) ضریب دسترسی شهروندان کشورهای خاورمیانه به اینترنت نیز ۱۶،۷۷٪ بوده که این میزان برای کشورهای آسیای مرکزی ۱۴،۹۲٪ است. (The World Fact book, 2008)

با توجه به جمعیت عرب زبان و انگلیسی زبان هر منطقه و نیز ضریب دسترسی به اینترنت در هر منطقه، مقادیر نسبی دسترسی شهروندان کشورهای مختلف بر حسب دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی به روزنامه‌های انگلیسی و عرب زبان چاپ ایران و سایر سایت‌های ایرانی که به این دو زبان اطلاع رسانی می‌کنند، پس از محاسبه درصد مطلق آن، در نمودار ۹ آمده است.

همچنین سیمای جمهوری اسلامی ایران علاوه بر هفت شبکه سراسری و ۲۸ شبکه استانی که برنامه‌های آن به زبان فارسی در ایران و بخش‌هایی از دنیا قابل دریافت هستند، در بعد برون‌مرزی نیز دارای پنج شبکه جهانی جام جم ۱-۲-۳، العالم، سحر، الکوثر و پرس تی‌وی^۱ است که هم‌میهنان، مسلمانان و سایر مخاطبان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور را پوشش می‌دهند.

^۱ . PRESS TV

شبکه جهانی جام جم در آذرماه ۱۳۷۶ تأسیس شد. شبکه‌های جام جم ۱، ۲ و ۳ برای اروپا، آمریکا، آسیا و اقیانوسیه برنامه پخش می‌کنند. شبکه العالم شبکه تلویزیونی ۲۴ ساعته اخبار به زبان عربی در خاورمیانه است که در بهمن‌ماه ۱۳۸۲ افتتاح گردید. کشورهای عرب حوزه خلیج فارس، عراق، مصر، موریتانی، الجزایر، سوریه، لبنان، اردن و فلسطین مخاطبین اصلی این شبکه محسوب می‌شوند. شبکه العالم نه تنها در غزه و رام‌الله دارای دفتر خبری است بلکه در سرزمین‌های اشغالی موسوم به ۱۹۴۸ نیز دارای خبرنگار است. این شبکه در زمان جنگ ۳۳ روزه اسرائیل علیه لبنان، به صورت مستقیم از اصابت موشک به حیفا نیز گزارش می‌داد. العالم در واشنگتن و نیویورک نیز دفتر خبری دارد. شبکه العالم هم‌اکنون دارای ۵۲ خبرنگار در ۴۰ کشور است و می‌تواند غالب خواسته‌های مخاطبین را انعکاس دهد. در ابتدا برای فعالیت ۶ ساعته شبکه برنامه‌ریزی شده بود اما به دلیل جنگ آمریکا در عراق و در حالی که تنها یک ماه از شروع به کار العالم گذشته بود، این شبکه به صورت ۲۴ ساعته به فعالیت خود ادامه داد. همچنین پایگاه اطلاع رسانی اینترنتی العالم، خبرهای این شبکه را به سه زبان عربی، انگلیسی و فارسی برای مخاطبان خود در تمام نقاط جهان ارائه می‌کند. (سایت خبری العالم، ۱۳۸۴؛ ایرنا، ۲۹ آذر ۱۳۸۶)

شبکه سحر، روزانه بیست ساعت برنامه برون مرزی به شش زبان اردو^۱، انگلیسی، بوسنیایی^۲، ترکی^۳، فرانسوی^۴ و کردی^۵ پخش می‌کند (شبکه جهانی سحر، ۱۳۸۰). شبکه عرب زبان الکوثر نیز از دیگر شبکه‌های تلویزیونی برون مرزی صدا و سیما ایران است که در سطح جهانی برنامه پخش می‌کند و مخاطبان خود را در میان کشورهای عرب زبان خاورمیانه و آفریقا جستجو می‌نماید. (الکوثر، ۱۳۸۵)

پرس تی‌وی پنجمین شبکه تلویزیونی برون مرزی وابسته به صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و اولین شبکه خبری تلویزیونی انگلیسی‌زبان ایرانی است. پایگاه اصلی این شبکه در تهران است. این شبکه خبرنگاران مقیم بسیاری در نقاط استراتژیک و مهم جهان مستقر کرده است. پرس تی‌وی دارای ۴۰۰ کارمند در داخل ایران و ۲۶ خبرنگار محلی در شهرهای

۱. Urdu
۲. Bosnian
۳. Turkish
۴. French
۵. Kurdish

مهم جهان از جمله اورشلیم^۱، نیویورک و واشنگتن است (ایرنا، ۲ تیر ۱۳۸۶). به گفته مدیر این شبکه، به خاطر نیاز به وجود دیدگاه متفاوتی در مسائل ایران و خاورمیانه، مخاطبان اصلی شبکه، مردم انگلیسی زبان و مخاطبان اروپایی و آمریکایی هستند. (روزنامه شرق، ۱۱ تیر ۱۳۸۶) شعار این شبکه «خبر از نگاه جدید» برای شکستن سلطه رسانه‌های گروهی غربی است. پرس تی‌وی سایر اهداف خود را شکستن انحصار قوی رسانه‌های غربی، به وجود آوردن پلی میان فرهنگ‌های مختلف و تأکید بر نمایش تفاوت‌ها و مشترکات سیاسی و فرهنگی با توجه به شرایط انسانی اعلام کرده است. (PRESS TV, 2007؛ خبرگزاری فارس، ۶ تیر ۱۳۸۶) روزنامه گاردین^۲، شبکه ایرانی پرس تی‌وی را چالشی برای بی‌بی‌سی و پاد زهری در برابر شبکه خبری فاکس نیوز^۳ توصیف کرد. (Guardian, 3 July 2007) روزنامه جرورالم پست^۴ چاپ اسرائیل نیز در تحلیلی به مناسبت آغاز به کار شبکه ماهواره‌ای پرس تی‌وی، از این شبکه به عنوان «آخرین سلاح ایران به زبان انگلیسی» و هدف از تأسیس پرس تی‌وی را مقابله به مثل دولت ایران در برخورد با رسانه‌های غربی عنوان کرد. (The Jerusalem Post, 27 June 2007)

بر این اساس، دو شبکه تلویزیونی فرامرزی جمهوری اسلامی به زبان عربی (العالم و الکوثر)، دو شبکه به زبان انگلیسی (پرس تی‌وی و سحر) و نیز یک شبکه به زبان‌های اردو، بوسنیایی، ترکی، فرانسوی و کردی (سحر) برنامه پخش می‌کنند. با توجه به پخش ماهواره‌ای این شبکه‌ها در سطح جهانی، تعداد بینندگان بالقوه این برنامه‌ها، تعداد سخنوران به همان زبان‌هایی است که این شبکه‌ها به آن زبان اقدام به پخش برنامه می‌نمایند. علاوه بر انگلیسی زبانان و عرب زبانان دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی، جمعیت ساکن در هر یک از این مناطق که به یکی از زبان‌های فوق سخن می‌گویند به شرح زیر است.

- ترکی (خاورمیانه: ۴۶,۲۷۸,۰۰۰ نفر، اوراسیا: ۲۲۰,۰۰۰ نفر (National Virtual, 2008)

- کردی (خاورمیانه: ۲۱,۰۰۰,۰۰۰ نفر (Kurdish Academy, 2008)

- اردو (آسیای مرکزی: ۳۰ هزار نفر (National Virtual, 2008)

مخاطبین بالقوه شبکه‌های تلویزیونی فرامرزی ایران در هر منطقه، مجموع کسانی است که به یکی از زبان‌های انگلیسی، عربی، اردو، ترکی و کردی صحبت می‌کنند. درصد

1. Jerusalem

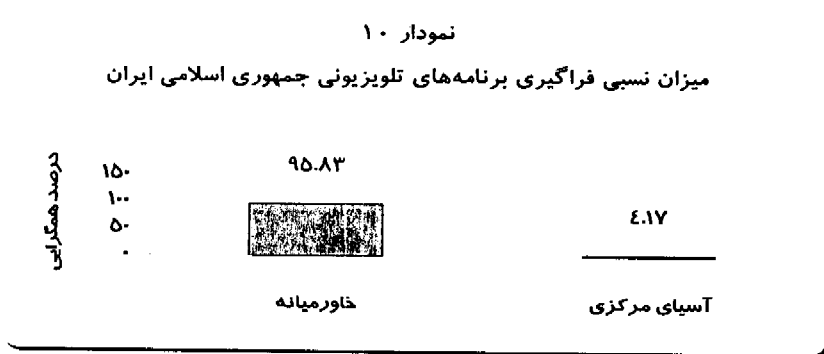
2. Guardian

3. Fax News

4. Jerusalem Post

تحلیلی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی در مقایسه با خاورمیانه / ۴۱

این افراد، مقدار مطلق ضریب نفوذ شبکه‌های تلویزیونی ایران در هر منطقه در نظر گرفته شده که مقادیر نسبی مربوط به آن در نمودار ۱۰ نشان داده شده است.

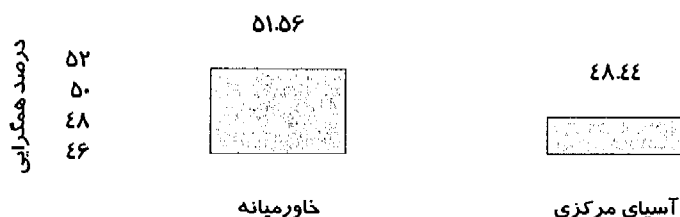

همچنین رادیوهای برون‌مرزی جمهوری اسلامی ایران به ۲۸ زبان و گویش مختلف، اخبار و برنامه‌های متنوع و ویژه‌ای را به وقت کشورهای خاورمیانه (عربی، ترکی، اردو، پشتو، دری، عبری، کردی)، آسیای مرکزی (ارمنی، روسی، گرجی، اردو، انگلیسی، پشتو، دری، آذری، تاجیکی، قزاقی)، آسیا-پاسفیک، اروپا، آفریقا، آمریکای شمالی و آمریکای لاتین پخش می‌کنند. (World Service, 2008)

با محاسبه درصد جمعیت کشورهای هر یک از مناطق خاورمیانه و آسیای مرکزی که به یکی از زبان‌های فوق صحبت می‌کنند، نسبت به کل جمعیت آن منطقه، درصد مطلق فراگیری برنامه‌های رادیویی فرامرزی جمهوری اسلامی که همان شنوندگان بالقوه رادیوهای ایران هستند به دست می‌آید. (National Virtual, 2008) نمودار ۱۱ نشان دهنده مقادیر نسبی مربوط به میزان فراگیری برنامه‌های رادیویی جمهوری اسلامی در خاورمیانه و آسیای مرکزی است.

نمودار ۱۱

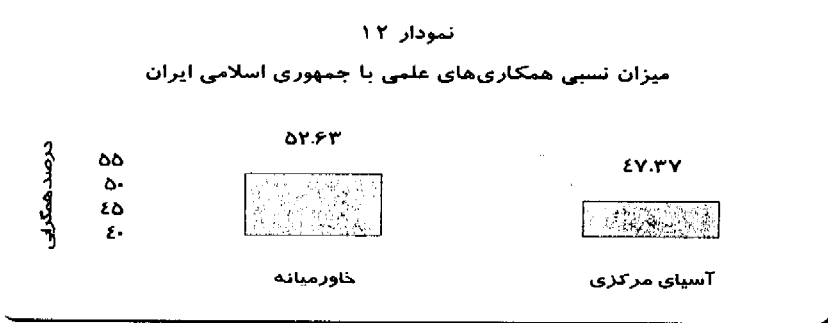
میزان نسبی فراگیری برنامه‌های رادیویی جمهوری اسلامی ایران

تبادل استاد و دانشجو و همکاری‌های علمی

جمهوری اسلامی ایران تاکنون همکاری‌های دو جانبه دانشگاهی گسترده‌ای با سایر کشورهای جهان برقرار نموده است. تعداد کشورهایی که وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری اقدام به مبادلات فرهنگی، علمی و آموزشی و نیز انعقاد موافقت‌نامه جهت تبادل استاد و دانشجو با مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی آنها نموده در کشورهای خاورمیانه‌ای ۶ مورد و در جمهوری‌های آسیای مرکزی ۴ مورد است. پیگیری و اقدام در خصوص تأسیس شعبه‌های دانشگاه‌های تابعه وزارت علوم ایران و دانشگاه آزاد اسلامی در خاورمیانه نیز ۴ واحد و در آسیای مرکزی ۲ واحد می‌باشد. (دفتر همکاری‌های علمی، ۱۳۸۵)

مقدار مطلق مربوط به فراگیری همکاری‌های علمی، برنامه تبادل استاد- دانشجو و تأسیس شعبه‌های دانشگاهی ایران در هر منطقه با محاسبه متوسط درصد دو عددی که در بالا برای هر منطقه ذکر شده نسبت به کل تعداد کشورهای منطقه به دست می‌آید. مقادیر نسبی مربوطه در نمودار ۱۲ آمده است.

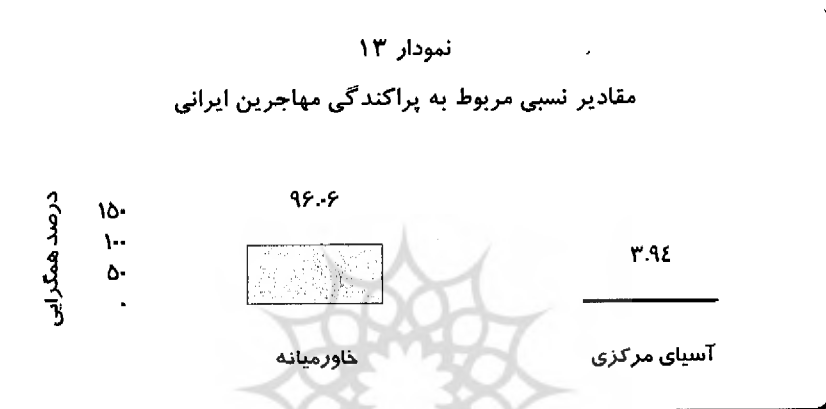
مهاجرت

تاریخ جوامع و نظام‌های فرهنگی نشانگر این واقعیت است که فرهنگ جوامع معمولاً با تعامل میان افراد جوامع، در جنگ، تجارت و نیز مهاجرت تغییر می‌یابد و عناصری از فرهنگ‌های دیگر به نظام فرهنگی جوامع وارد می‌شوند. شماری از جمعیت ایرانیان نیز از سال‌های گذشته در کشورهای مختلف جهان اقامت گزیده‌اند. این عده از ایرانیان بنا به دلایل مختلف از قبیل تحصیل، کار یا فعالیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری در امور مورد علاقه خود در خارج از کشور به سر می‌برند. اغلب این افراد به ایران و هویت ایرانی خود عشق می‌ورزند و با وجود سال‌ها اقامت در سرزمین‌های دیگر ذره‌ای از عشق آنان به میهن کاسته نشده است. سخن ما بر سر صدها هزار ایرانی مقیم یا مستقر در خارج از کشور است که به فعالیت‌های موفق و گسترده علمی، اقتصادی و فرهنگی مشغول هستند. افرادی که جزء خانواده بزرگ و مقتدر ایران محسوب می‌شوند و در عرصه‌های مختلف حامی ارزش‌های ملی و اسلامی هستند. قدرت تاثیرگذاری ایرانیان در مناسبات بین‌المللی به دلیل برخورداری از تمدن و فرهنگ غنی، بسیار بالا است و باید با برنامه‌ریزی صحیح ایرانیان خارج از کشور را منسجم و از توانمندی آنان به عنوان سفیران فرهنگ و تمدن بزرگ ملت ایران جهت افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در کشورهای مختلف و مجامع بین‌المللی استفاده کرد.

در حال حاضر بیش از ۴ میلیون نفر ایرانی در حدود ۴۰ کشور جهان به صورت مهاجر زندگی می‌کنند. آمار دقیقی از تعداد مهاجرین ساکن و جمعیت ایرانی متولد شده در کشورهای مختلف جهان در دست نیست. با کنار هم گذاشتن اطلاعات موجود و پراکنده، تعداد ایرانیان ساکن در سایر کشورها و نیز کسانی که خود را ایرانی تبار معرفی کرده‌اند در

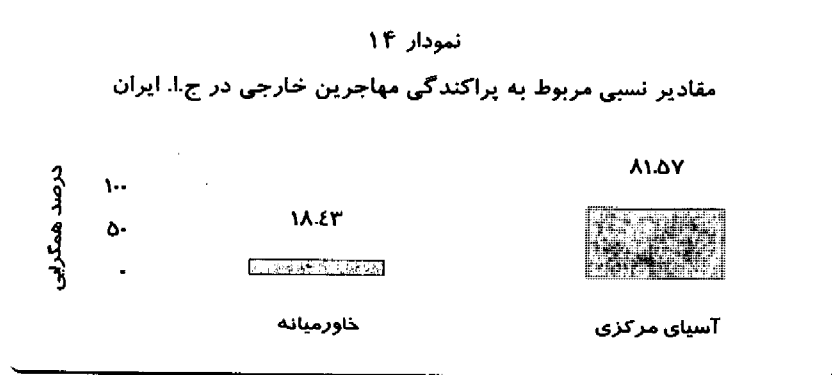
خاورمیانه ۱,۲۰۰,۰۰۰ نفر و در آسیای مرکزی ۴۵,۰۰۰ نفر می‌باشند. (Hakimzadeh, 2006؛ محمدی الموتی، ۱۳۸۳: ۲۲۴؛ حاجی یوسفی و بهمرد، ۱۳۸۵: ۳۳-۲۹)

مقادیر مطلق مربوط به پراکندگی مهاجرین ایرانی در مناطق ژئوپلیتیکی مختلف بر حسب تعداد مهاجرین ایرانی نسبت به هر صد نفر جمعیت منطقه محاسبه شده است. مقادیر نسبی پراکندگی مهاجرین ایرانی در خاورمیانه و آسیای مرکزی طی نمودار ۱۳ آمده است.

از سوی دیگر، جمهوری اسلامی ایران نیز از سال‌ها پیش میزبان بسیاری از مهاجرین و پناهندگان به‌ویژه از کشورهای همسایه بوده است. بر اساس تخمین سال ۲۰۰۵ کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل، ایران میزبان سومین جمعیت پناهنده بزرگ در جهان بوده است. افغانستان (۸۰٪)، عراق (۱۸٪)، جمهوری آذربایجان (۲۵٪)، ترکیه (۲۵٪)، ارمنستان (۲۵٪) و ترکمنستان (۲۵٪) بیشترین تعداد مهاجرین را در ایران دارند. (Hakimzadeh, 2006؛ Nation Master, 2008)

مقادیر نسبی مربوط به پراکندگی مهاجرین خارجی در جمهوری اسلامی ایران، همان درصد مهاجرین ساکن در ایران بر حسب کشورهای مبدأ در نظر گرفته شده و در نمودار ۱۴ آمده است.

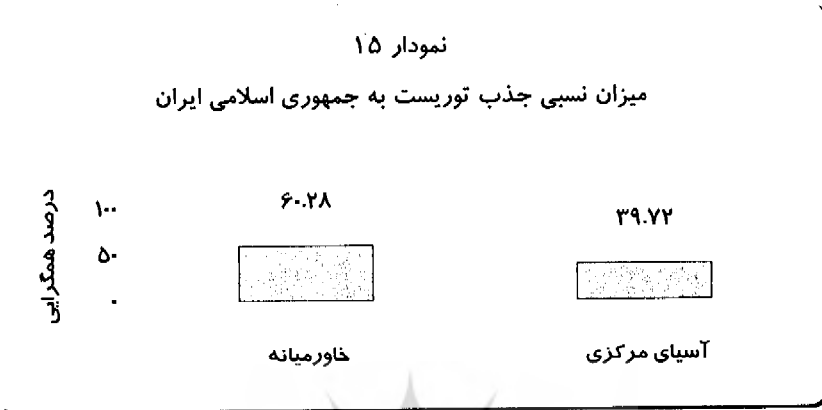
توریست

ایران به لحاظ جاذبه‌های توریستی یکی از ممتازترین مناطق جهان است. طی دوره ۱۳۴۴-۱۳۵۵ عمده توریست‌های ایران به‌ترتیب از مناطق اروپای غربی ۳۴ درصد، خاورمیانه ۳۳ درصد، آمریکای شمالی ۲۲ درصد، جنوب شرقی آسیا ۶/۶ درصد، آسیا و اقیانوسیه ۷/۲ درصد، اروپای شرقی با ۳/۱ درصد و آفریقا ۱۵ درصد تأمین می‌شد. طی دوره ۱۳۶۷-۱۳۵۷ در میزان مناطق مختلف تغییراتی حاصل شد به طوری که بیشترین توریست‌های ورودی ایران از منطقه اروپای غربی ۴۲ درصد، جنوب شرقی آسیا ۲۱ درصد، خاورمیانه ۴/۱۹ درصد، شرق آسیا و اقیانوسیه ۵/۹ درصد، اروپای شرقی ۳/۷ درصد، و منطقه آمریکای شمالی ۲/۳ درصد بوده است. طی دوره ۱۳۷۲-۱۳۶۸ به‌ترتیب منطقه جنوب شرقی آسیا ۳۰ درصد، اروپا ۲۲ درصد، خاورمیانه ۲۰ درصد، آسیای مرکزی ۱۶ درصد، آسیا و اقیانوسیه ۸ درصد، و آمریکای شمالی ۵/۱ درصد درآمد توریسم ایران را تأمین کرده‌اند. (مراسلی، ۱۳۷۴: ۸)

اکنون نیز مسئولین امر در جمهوری اسلامی ایران در یک برنامه‌ریزی کلان برای جذب یک و نیم درصد از گردشگران جهانی، بازارهای هدف خود را در سه گروه کلان خاورمیانه، آسیای جنوب شرقی و اروپا تعیین کرده‌اند. (ایرنا، ۲۳ شهریور ۱۳۸۷) در حال حاضر از میان حدود یک میلیون و ششصد هزار نفر توریستی که سالانه وارد ایران می‌شوند، ۲۵۰ هزار نفر از خاورمیانه و ۱۵۰ هزار نفر از آسیای مرکزی می‌باشند. (کریمائی، ۱۳۸۷: ۱۶)

مقادیر مطلق مربوط به جذب توریست‌های خارجی از سوی جمهوری اسلامی ایران به تفکیک دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی بر حسب شمار توریست‌های هر منطقه

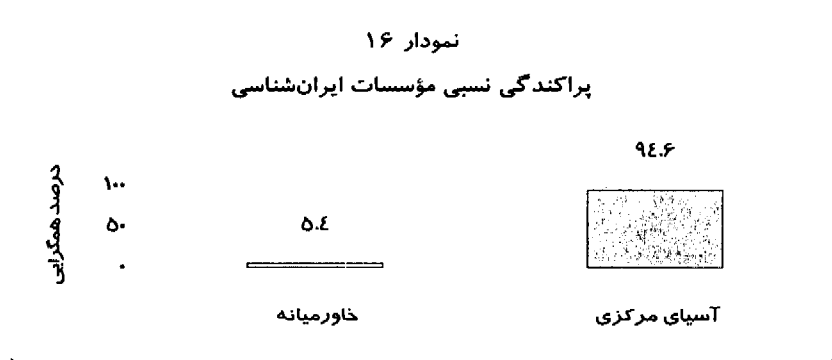
نسبت به هر هزار نفر جمعیت منطقه محاسبه شده است. مقادیر نسبی مربوطه طی نمودار ۱۵ نشان داده شده است.

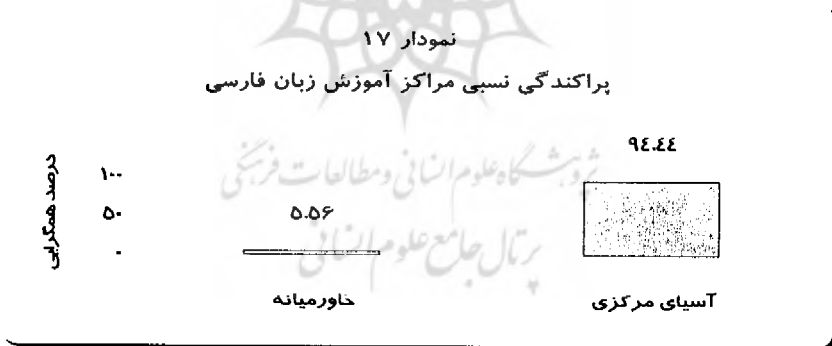
موسسات ایران‌شناسی و زبان‌شناسی فارسی

بر اساس آمار ارائه شده از سوی بنیاد ایران‌شناسی، بیش از ششصد مرکز و مؤسسه ایران‌شناسی فارسی زبان در ۴۵ کشور جهان دایر می‌باشد. از این تعداد، ۱۳ مرکز در پنج کشور خاورمیانه و ۲۰۳ مرکز در هفت جمهوری آسیای مرکزی واقع شده‌اند. (بنیاد ایران‌شناسی، ۱۳۸۷)

محاسبه درصد مطلق پراکندگی موسسات ایران‌شناسی در مناطق مختلف ژئوپلیتیکی، با در نظر گرفتن دو شاخص تعیین شده است: الف) تعداد کشورهای هر منطقه که در آنها موسسات ایران‌شناسی دایر است. ب) تعداد این‌گونه موسسات در هر منطقه؛ میانگین مقادیر به‌دست آمده از این دو شاخص، پراکندگی موسسات ایران‌شناسی در مناطق مختلف ژئوپلیتیکی را تشکیل می‌دهد. در این صورت، مقادیر نسبی توزیع موسسات ایران‌شناسی در دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی همان است که در نمودار ۱۶ مشخص شده است.

همچنین حدود ۱۰۰ مرکز آموزش زبان فارسی در کشورهای مختلف جهان وجود دارد که از این میزان، ۱۴ مؤسسه در کشور خاورمیانه‌ای ترکیه و ۴۷ مؤسسه در چهار جمهوری آسیای مرکزی قرار دارند. (شورای گسترش زبان، ۱۳۸۶) نمودار ۱۷ نشان دهنده مقادیر نسبی پراکندگی مراکز آموزش زبان فارسی در دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی می‌باشد که مقادیر مطلق آن طبق روش ارائه شده در قسمت قبل محاسبه شده است.

آموزش زبان‌های خارجی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی

بررسی‌ها نشان می‌دهد که دوازده زبان رسمی خارجی در مؤسسات و مراکز آموزش عالی دولتی و غیر دولتی ایران در قالب رشته‌های دانشگاهی و در گروه زبان‌های خارجی تدریس می‌شود. انگلیسی، عربی، آلمانی، فرانسوی، ارمنی، روسی، ایتالیایی، ترکی استانبولی، اسپانیایی، اردو، چینی و ژاپنی زبان‌هایی هستند که در دوره‌های کارشناسی و

بعضاً کارشناسی ارشد و دکتری تدریس می‌شوند. علاوه بر این، زبان انگلیسی به‌عنوان زبان خارجی عمومی و نیز زبان عربی در کلیه مقاطع و رشته‌های دانشگاهی ایران در قالب سه واحد درسی تدریس می‌شوند.^۱

مقادیر مطلق تدریس زبان‌های خارجی در موسسات آموزش عالی ایران، بر حسب درصد سخنوران به یکی از زبان‌های فوق در کشورهای دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی نسبت به کل جمعیت منطقه محاسبه شده است. نمودار ۱۸ نشان دهنده مقادیر نسبی مربوط به میزان فراگیری تدریس زبان‌های خارجی در جمهوری اسلامی به تفکیک مناطق ژئوپلیتیکی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ سایت دانشکده زبان‌های خارجی دانشگاه‌ها؛ دفتر چه راهنمای کنکور سراسری ۱۳۸۷

جدول ۱. خلاصه وضعیت ضرایب نفوذ مؤلفه‌ها و میزان همگرایی
 دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی با قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

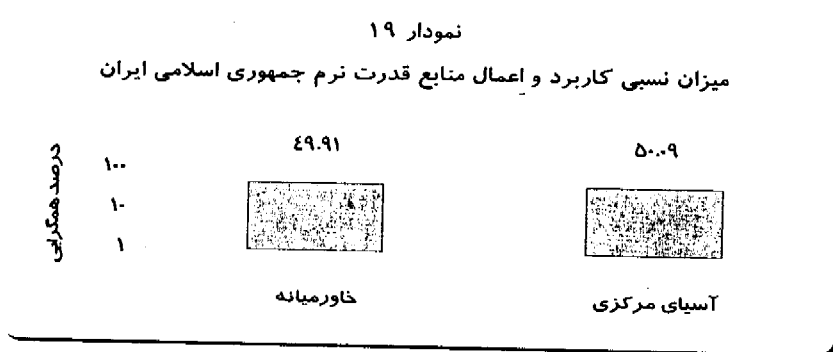
جمع	آسیای مرکزی	خاورمیانه	
۲۵	۱۰	۱۵	تعداد کشورهای مورد بررسی
۵۲۸,۷۰۰	۲۵۲,۰۰۰	۲۷۶,۷۰۰	جمعیت منطقه (هزار نفر)
۱۳۶,۸	۴۳,۸۴	۹۲,۹۶	نسبت مسلمانان به کل جمعیت
۱۰۰	۳۲,۰۵	۶۷,۹۵	همگرایی اسلامی با ایران
۲۶,۶۸	۷,۷۴	۱۸,۹۴	نسبت شیعیان به کل جمعیت
۱۰۰	۲۹,۰۱	۷۰,۹۹	همگرایی شیعی با ایران
۱۴,۶۸	۱۳,۸۹	۰,۷۹	نسبت فارسی زبان‌ها به کل جمعیت
۱۰۰	۹۴,۶۲	۵,۳۸	همگرایی زبانی با ایران
۱۸۶,۶۷	۱۰۰	۸۶,۶۷	درصد فراگیری نمایندگی‌های سیاسی
۱۰۰	۵۳,۵۷	۴۶,۴۳	همگرایی در زمینه نمایندگی‌های سیاسی
۱۴۶,۶۵	۸۰	۶۶,۶۵	درصد فراگیری نمایندگی‌های فرهنگی
۱۰۰	۵۴,۵۵	۴۴,۴۵	همگرایی در زمینه نمایندگی‌های فرهنگی
۱۰۳,۳	۷۰	۳۳,۳	درصد فراگیری انجمن‌های دوستی
۱۰۰	۶۷,۷۶	۳۲,۲۴	همگرایی در زمینه انجمن‌های دوستی
۷۳,۳	۴۰	۳۳,۳	درصد فراگیری هفته‌های فرهنگی
۱۰۰	۵۴,۵۷	۴۵,۴۳	همگرایی در زمینه هفته‌های فرهنگی
۱۲۳,۳۳	۶۰	۶۳,۳۳	درصد فراگیری سفرهای خارجی رئیس جمهوری
۱۰۰	۴۸,۶۵	۵۱,۳۵	همگرایی در زمینه سفرهای خارجی رئیس جمهوری
۷,۷۱	۰,۴	۷,۳۱	درصد فراگیری دسترسی به روزنامه‌ها و سایت‌های ایرانی
۱۰۰	۵,۱۹	۹۴,۸۱	همگرایی در زمینه دسترسی به روزنامه‌ها و سایت‌های ایرانی
۶۷,۳۳	۲,۸۱	۶۴,۵۲	درصد فراگیری برنامه‌های تلویزیونی ایران
۱۰۰	۴,۱۷	۹۵,۸۳	همگرایی در زمینه فراگیری برنامه‌های تلویزیونی ایران

۶۷،۰۸	۶۳،۰۳	۱۳۰،۱۱	درصد فراگیری برنامه‌های رادیویی ایران
۵۱،۵۶	۴۸،۴۴	۱۰۰	همگرایی در زمینه برنامه‌های رادیویی ایران
۳۲،۲۲	۳۰	۶۳،۳۳	درصد فراگیری همکاری‌های علمی و دانشگاهی
۵۲،۶۳	۴۷،۳۷	۱۰۰	همگرایی در زمینه همکاری‌های علمی و دانشگاهی
۴۳،۳۷	۱،۷۸	۴۵،۱۵	درصد پراکندگی مهاجرین ایرانی
۹۶،۰۶	۳،۹۴	۱۰۰	همگرایی در زمینه مهاجرین ایرانی
۱۸،۴۳	۸۱،۵۷	۱۰۰	درصد پراکندگی و همگرایی در زمینه پذیرش مهاجرین خارجی
۹۰،۳	۵۹،۵	۱۴۹،۸	نسبت توریست‌های ورودی به ایران به ازای هر هزار نفر جمعیت
۶۰،۲۸	۳۹،۷۲	۱۰۰	همگرایی در زمینه پذیرش توریست
۶۰	۱۰۵۰	۱۱۱۰	ضریب فعالیت موسسات ایران‌شناسی
۵،۴	۹۴،۶	۱۰۰	همگرایی در زمینه فعالیت موسسات ایران‌شناسی
۱۵	۲۵۵	۲۷۰	ضریب فعالیت موسسات زبان‌شناسی فارسی
۵،۵۶	۹۴،۴۴	۱۰۰	همگرایی در زمینه فعالیت موسسات زبان‌شناسی فارسی
۵۷،۴۴	۵۱،۷۷	۱۰۹،۲۱	ضریب تدریس زبان‌های خارجی مناطق مختلف ژئوپلیتیکی در ایران
۵۲،۵۹	۴۷،۴۱	۱۰۰	همگرایی در زمینه تدریس زبان‌های خارجی
۴۹،۹۱	۵۰،۰۹	۱۰۰	متوسط همگرایی در زمینه اعمال قدرت نرم ایران

نتیجه‌گیری

بررسی و محاسبه ۱۸ مؤلفه اعمال و کاربرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به تفکیک دو منطقه ژئوپلیتیکی خاورمیانه و آسیای مرکزی نشان داد که جمهوری اسلامی ایران بیشترین میزان کاربرد قدرت نرم‌افزاری خود را در منطقه ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی به میزان ۵۰،۰۹ درصد داشته و خاورمیانه با ۴۹،۹۱ درصد در مکان بعدی قرار گرفته است.

بنابراین همانگونه که در نمودار ۱۹ نیز مشخص است، قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در هر دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی به نسبت تقریباً برابری مورد اعمال واقع شده است.

جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های جذب توریست و پخش برنامه‌های تلویزیونی و روزنامه در کشورهای خاورمیانه به نسبت جمهوری‌های آسیای مرکزی فعالیت بیشتری داشته است. در مقابل، جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های تاسیس نمایندگی‌های سیاسی و فرهنگی، انجمن‌های دوستی، موسسات ایران شناسی و مراکز آموزش زبان فارسی و نیز برگزاری هفته‌های فرهنگی در جمهوری‌های آسیای مرکزی تلاش بیشتری به نسبت کشورهای واقع در خاورمیانه نموده است. میزان سفرهای خارجی رئیس جمهوری اسلامی ایران، پخش برنامه‌های رادیویی، همکاری‌های علمی- دانشگاهی و تدریس زبان‌های خارجی از جمله رویکردهای اعمال قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران هستند که در هر دو منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی به نسبت تقریباً برابری مورد استفاده قرار گرفته‌اند. علاوه بر این، متغیرهای ثابتی همچون اسلام، تشیع و مهاجرین ایرانی در خاورمیانه و زبان فارسی و مهاجرین خارجی در آسیای مرکزی نقش مؤثرتری در مجموع میزان کاربرد قدرت نرم جمهوری ایران داشته‌اند.

تلاش جهت اثربخشی قدرت نرم ایران در راستای اهداف بلند مدت این کشور در آسیای مرکزی و قفقاز، مستلزم ایجاد و تقویت زیرساخت‌هایی است که بخشی از آن به فعالیت‌های داخلی نظام جمهوری اسلامی مربوط است و بخشی دیگر به اقدامات جمهوری اسلامی ایران در کشورهای هدف که جمهوری‌های واقع در اوراسیای مرکزی می‌باشند، باز

می‌گردد. بر طبق مطالب بیان شده طی این پژوهش، راه‌کارهای منطقه‌ای رسیدن و در اختیار گرفتن قدرت نرم ایران در آسیای مرکزی را می‌توان این‌گونه برشمرد:

- ایجاد کانال‌های چندگانه ارتباطی به زبان فارسی و دیگر زبان‌های غالب در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز؛

- نزدیک نمودن سنت‌ها و ایده‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی با نرم‌های منطقه؛

- ابهام زدایی از صحنه سیاست خارجی ایران در رابطه با جمهوری‌های آسیای مرکزی و قفقاز؛

- ایجاد گفتمان‌های خبری- رسانه‌ای میان ایران و کشورهای اوراسیای مرکزی؛

- افزایش فعالیت سیاسی ایران در حل بحران‌های داخلی و منطقه‌ای آسیای مرکزی و قفقاز؛

- تشویق به آموزش زبان، ادبیات و فرهنگ ایرانی در دانشگاه‌های منطقه؛

- فراهم نمودن بسترهای مناسب برای این جمهوری‌ها جهت شناساندن زبان، ادبیات و فرهنگ و تمدن خود در ایران؛

- سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی کشورهای منطقه؛

- ایجاد و گسترش کمی و کیفی رایزنی‌های فرهنگی ایران در جمهوری‌های آسیای مرکزی و قفقاز و تشکیل دفاتر فرهنگی مشترک؛

- تشویق به عزیمت دانشجویان کشورهای منطقه جهت تحصیل در ایران؛

- تشویق به مهاجرت‌های علمی- فرهنگی ایرانیان به کشورهای منطقه جهت انتقال فرهنگ داخل به خارج؛

- فراهم نمودن بسترهای لازم جهت جذب توریست از منطقه؛

- ایجاد انجمن‌های دوستی میان ایران و تمامی جمهوری‌های آسیای مرکزی و قفقاز؛

- تلاش دستگاه دیپلماسی کشور در جهت اعتمادسازی متقابل با تک تک کشورهای منطقه؛

- بهره‌گیری از گفتمان ایرانی گفت‌وگوی تمدن‌ها در روابط با جمهوری‌های آسیای مرکزی؛

- پرهیز از تأکید بر نژاد و زبان فارسی در قالب تفکر پان‌ایرانیسم.

منابع و مآخذ

۱. ابراهیمی ترکمان، ابوذر (۱۳۸۵)، " نقش فرهنگ در توسعه روابط ایران با کشورهای آسیای مرکزی"، اطلاعات، ۳ مرداد.
۲. الکوثر (۱۳۸۵). " معرفی شبکه الکوثر (من نحن)" . قابل دسترس در:
<http://www.alkawthartv.ir>
۳. اولگا، الیکر (۱۳۸۲). " گسل‌های منازعه در آسیای مرکزی و قفقاز". ترجمه محمود رضا گلشن پژوه و دیگران. تهران: ابرار معاصر.
۴. ایرنا (۲۳ شهریور ۱۳۸۷). " خاورمیانه، آسیای جنوب شرقی و اروپا اولویت بازار هدف گردشگری ایران است". قابل دسترس در:
<http://www4.irna.ir/View/Fullstory/Tools/PrintVersion/?NewsId=15788>
۵. ایرنا (۲۹ آذر ۱۳۸۶). " مدیرکل اخبار شبکه العالم: نبرد رسانه‌ای، جنگ قرن ۲۱ است". قابل دسترس در:
<http://www2.irna.ir/fa/news/view/line-10/8608294178191811.htm>
۶. بنیاد ایران‌شناسی (۱۳۸۷). " موسسات ایران‌شناسی خارج از کشور به زبان فارسی". قابل دسترس در:
http://213.176.111.15:8080/moasesat_lf/Country.aspx
۷. تابناک (۱۳۸۶). " تغییرات چشمگیر در سفرهای خارجی احمدی‌نژاد". ۲۸ آذر. قابل دسترس در:
<http://www.tabnak.ir/pages/?cid=3492>
۸. حاجی‌یوسفی، امیرمحمد و بهمد، سمیه (۱۳۸۵). " چرایی مهاجرت نخبگان از ایران پس از پایان جنگ تحمیلی". پژوهشنامه علوم سیاسی. شماره ۴. پاییز.
۹. خبرگزاری فارس (۶ تیر ۱۳۸۶)، " شبکه تلویزیونی خبری پرس تی‌وی با حضور رئیس‌جمهور افتتاح می‌شود". قابل دسترس در:
<http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=8604060470>
۱۰. دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۸۵). " گزارش تفصیلی فعالیت‌های دفتر همکاری‌های علمی و بین‌المللی"، قابل دسترس در:
<http://www.msrt.ir/sites/OISC/DocLib7/Forms/AllItems.aspx>
۱۱. روزنامه شرق (۱۱ تیر ۱۳۸۶). " پرس تی‌وی در گفت و گو با مدیر شبکه Press TV".
۱۲. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (۱۳۸۷). " نشانی نمایندگی‌های فرهنگی ج.ا. ایران در خارج از کشور". قابل دسترس در:
<http://pe.icro.ir/?c=40970&t=3>
۱۳. سایت خبری العالم (۱۳۸۴). " معرفی شبکه العالم". قابل دسترس در:
<http://www.alalam.ir/farsi/service/about-us.htm>

۱۴. سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۴). "نظریه‌ها و تئوری‌های مختلف در روابط بین‌الملل فردی - جهانی شده: مناسبت و کارآمدی". تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۱۵. شبکه جهانی سحر (۱۳۸۰). "ضرورت‌ها و زمینه‌های شکل‌گیری شبکه جهانی سحر". قابل دسترس در:
http://sahartv.irib.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=230&Itemid=230
۱۶. شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی (۱۳۸۶). "مراکز آموزش زبان فارسی". قابل دسترس در:
<http://www.persian-language.org>
۱۷. صفری، مهدی (۱۳۸۳). "همکاری‌های ج.ا.ایران در آسیای مرکزی و قفقاز و منطقه پیرامون دریای خزر: اولویت‌ها، بایدها و نبایدها". مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۷، پاییز.
۱۸. کریمانی، سمیه (۱۳۸۷). "تخمین تابع تقاضای اکوتوریسم (مطالعه موردی: گیلان)". پایان‌نامه کارشناسی ارشد اقتصاد. اصفهان: دانشگاه اصفهان.
۱۹. محمدی الموتی، مسعود (۱۳۸۳). "جهانی شدن و مهاجرت نخبگان: بررسی تجربه ایران". فصلنامه رفاه اجتماعی. سال چهارم، شماره ۱۵. زمستان. صص ۲۳۲-۲۰۹.
۲۰. مراسلی، علی (۱۳۷۴). "تخمین توابع عرضه و تقاضای توریسم خارجی در ایران". پایان‌نامه کارشناسی ارشد اقتصاد. تهران: دانشگاه تربیت مدرس (دانشکده علوم انسانی).
۲۱. معیری، علیرضا (۱۳۸۳). "جمهوری اسلامی ایران و تحولات قفقاز جنوبی در قرن ۲۱". فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۸. زمستان.
۲۲. هانتر، شیرین (۱۳۸۲). "سیاست منطقه‌ای عملگرایانه ایران". فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۳. پاییز.
۲۳. هرتزیگ، ادموند (۱۳۸۲). "ایران و آسیای مرکزی". در روی آلیسون و لنا جانسون. امنیت در آسیای مرکزی. ترجمه محمدرضا دبیری. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۲۴. وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۷). "نماینده‌های سیاسی مقیم در ایران". قابل دسترس در:
<http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/fa/Mission>
۲۵. کیوان‌حسینی، سید اصغر (۱۳۸۱). "نرم‌افزارگرایی در سیاست خارجی آمریکا و امنیت در جهان سوم". پایان‌نامه دکتری روابط بین‌الملل. دانشگاه تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

26. Aalulbayt Global Information Centre. (2008). "**Shia Muslims Around the World**" [available at: <http://www.imamreza.net/eng/imamreza.php?id=3591>].
27. Atai, F. (1998). "**Iran and Turkey in Post-Soviet Central Asia**". Public lecture delivered at the Institute for the Transregional Study of the Middle East, North Africa, and Central Asia. **Princeton University**. 23 November.
28. Dueck, C. (2004). "**New Perspectives on American Grand Strategy**". *International Security*. 28(4). Spring, pp 197-216.
29. Duncan, R. & others. (2004). "**World Politics in the 21'th Century**". New York: Pearson Education.
30. Guardian. (3 July 2007). "**An antidote to Fox': Iran launches English TV channel**" [available at: <http://www.guardian.co.uk/media/2007/jul/03/iran.television>, accessed: 11 October 2008].
31. Hakimzadeh, Sh. (2006). "**Iran: A Vast Diaspora Abroad and Millions of Refugees at Home**". Migration Information Source [available at: <http://www.migrationinformation.org/profiles/display.cfm?ID=424>, accessed: 8 April 2008].
32. Islamic Web. (2007). "**How many Shia are there in the world?**" [available at: http://www.islamicweb.com/beliefs/cults/shia_population.htm, accessed: 12 December 2008].
33. Kurdish Academy of Language. (2008). "**The Kurdish Population**". 5 July [available at: <http://www.kurdishacademy.org/?q=node/199>, accessed: 27 February 2008].
34. Lazard, G. (1975). "**The Rise of the New Persian Language**". in R. N. Frye. **The Cambridge History of Iran**. Vol 4. Cambridge. Cambridge University Press.
35. Learn Persian Online. (2007). "**Persian language**" [available at: http://www.learn-persian.com/english/Persian_language.php, accessed: 3 December 2008].
36. Menashri, D. (1998). "**Iran and Central Asia: Radical Regime, Pragmatic Politics**". *Central Asia Meets the Middle East*. David Menashri (ed.). London: Frank Cass.
37. Muslim Population Worldwide. (2007). "**World Muslim Population**". 26 April [available at: http://www.islamicpopulation.com/world_general.html, accessed: 11 December 2008].
38. Nation Master. (2006). "**English speakers (most recent) by country**" [available at: http://www.nationmaster.com/graph/lan_eng_spe-language-english-speakers, accessed: 19 August 2008].
39. Nation Master. (2007). "**Demographics of Islam**". July [available at: <http://www.nationmaster.com/encyclopedia/Demographics-of-Islam>, accessed: 7 December 2008].
40. Nation Master. (2008). "**Refugees and internally displaced persons**"

[available at:

http://www.nationmaster.com/graph/imm_ref_and_int_dis_per_ref_cou_of_ori-internally-displaced-persons-country-origin, accessed: 19 October 2008].

41. National Virtual Translation Center. (2008). **“World Languages”**

[available at: <http://www.nvtc.gov/lotw/languageList.html>, accessed: 25 February 2008].

42. Nye, J. S. (1990a). **“The Changing Nature of World Power”**. Political Science Quarterly. 105(2). Summer..

43. Nye, J. S. (1990b). **“Soft Power”**. Foreign Policy. (80).

44. Nye, J. S. (1991). **“Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power ”**. Basic Books.

45. Nye, J. S. (2002). **“Limits of American Power”**. Political Science Quarterly. 117(4).

46. Nye, J. S. (2003). **“U.S. Power and Strategy After Iraq”**. Foreign Affairs. 82(4). July/August.

47. Nye, J. S. (2004). **“Soft power and American foreign policy”**. Political Science Quarterly. 119(2).

48. Nye, J. S. (2005). **“Soft Power and Higher Education”**. Harvard University. [available at: <http://www.educause.edu/ir/library/pdf/FFP0502S.pdf>, accessed: 18 December 2008].

49. Nye, J. S. (2006). **“Transformational Leadership and U.S. Grand Strategy”**. Foreign Affairs. 85(4). July/August. pp 139-148.

50. Oguzlu, T. (2007). **“Soft Power in Turkish Foreign Policy”**. Australian Journal of International Affairs. 61(1). March.

51. PRESS TV. (2007). **“About Us”** [available at: <http://www.presstv.ir/aboutus.aspx>, accessed: 8 October 2008].

52. Schams, M. (2006). **“Persisch - Deutsch Übersetzer / Dolmetscher in Berlin”**. Iranica Institute [available at: <http://www.iranica.de/>, accessed: 2 December 2008].

53. Smith, P. H. (2007). **“The Hard Road Back to Soft Power”**. Georgetown Journal of International Affairs. Winter/Spring. pp 113-121 [available at: <http://www.publicdiplomacy.org/76.htm>, accessed: 20 October 2007].

54. The Jerusalem Post. (27 June 2007). **“Iran launches English TV news station”**[available

at: <http://www.jpost.com/servlet/Satellite?cid=1182409649771&pagename=JPost%2FJPArticle%2FShowFull>, accessed: 11 October 2008].

55. The World Fact book. (2008). **“Rank Order - Internet users”** [available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2153rank.html>, accessed: 15 September 2008].

56. World Service. (2008). **“Iranian Media, Global Audience”** [available at: <http://worldservice.irib.ir/>, accessed: 12 October 2008].